

а також заходи, які приймаються менеджерами грають вирішальну роль в забезпеченні економічної безпеки підприємства. Визначено основні напрямки підвищення економічної безпеки підприємства для кожного функціонального компонента. Управління господарюючого суб'єкта може також брати до уваги запропоновані в статті рекомендації по зміцненню кожної функціональної складової економічної безпеки. Ці заходи можуть мати як активний так і реактивний характер, в залежності від конкретної ситуації. Забезпечення економічної безпеки сприяє досягненню ефективних параметрів роботи підприємства.

Ключові слова: комплексна система економічної безпеки; економічна безпека; функціональні компоненти; заходи; стратегії, загрози.

УДК 658.012

В.Г. Мартінович, К.Д. Плигач

АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ДІАГНОСТИКИ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті систематизовано методичні підходи діагностики рівня економічної безпеки підприємств на основі аналізу наукової літератури. Визначено переваги та недоліки розглянутих підходів та особливості їх застосування для сільськогосподарських підприємств. Запропоновано використовувати проаналізовані методи в цілому або за окремими складовими відповідно до специфіки діяльності підприємства.

Ключові слова: економічна безпека сільськогосподарських підприємств, методика оцінювання рівня економічної безпеки, функціональні складові економічної безпеки.

Постановка проблеми. На сучасному етапі функціонування економіки для більшості вітчизняних підприємств характерним є спад виробництва, погіршення фінансового стану та, навіть, наближення до межі банкрутства. Передумовою виходу з кризового стану, в першу чергу, є підвищення ефективності використання матеріальних, фінансових, технологічних, трудових, інформаційних та інших ресурсів. Під впливом глобалізаційних процесів саме стан даних ресурсів та підприємницьких можливостей суб'єктів господарювання, що є основою стабільного функціонування та динамічного процесу розвитку, є економічною безпекою підприємства. Тобто, економічну безпеку можна охарактеризувати як стан захищеності підприємства від негативного впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовищ за рахунок ефективного використання виробничих ресурсів, вміння швидко адаптуватися до змін, визначення та досягнення стратегічних цілей розвитку для забезпечення ефективного процесу господарювання. Оскільки, агропромисловий комплекс України (зокрема, сільськогосподарський) є одним з найважливіших секторів економіки (забезпечивши у 2015 р. 24% обсягу виготовленої продукції та 18% ВВП, а також 38,2% товарного експорту України) [1], дослідження методичних підходів до діагностики рівня економічної безпеки підприємств даної галузі є особливо актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питання здійснення діагностики рівня економічної безпеки підприємств присвячені праці багатьох науковців, а саме: Рета М. В., Іванова А. О., Воропай В. А., Гнилицька Л. В., Чеберяко О. В. Зокрема, окремими дослідниками розглянуто особливості дослідження

економічної безпеки саме для сільськогосподарських підприємств (Голович Н. М., Корнієнко Т. О., Бурляй О. Л., Харенко А. О., Білошкурська Н. В). Разом з тим, наявність різноманітних поглядів щодо сутності економічної безпеки, зокрема сільськогосподарських підприємств, створює необхідність у їх узагальненні та визначенні спільного підходу, розробці методичних підходів до управління окремими функціональними складовими.

Метою статті є дослідження існуючих методичних підходів до діагностики рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Найбільшу загрозу для ефективної діяльності будь-якого підприємства та сільськогосподарського, зокрема, становить висока вірогідність втрати фінансового, виробничого, кадрового, технологічного та екологічного потенціалів, що спричинює погіршення фінансового стану та зниження конкурентоспроможності суб'єкта господарювання. Проаналізувавши існуючі погляди науковців, методичні підходи щодо оцінки рівня економічної безпеки можна поділити на традиційні та нетрадиційні. Традиційні підходи реалізуються шляхом оцінки ефективності діяльності суб'єкта господарювання та надійності його функціонування, нетрадиційні – завдяки оцінюванню рівня розвитку, наявних ризиків та ринкової вартості підприємства (рис. 1).

Тобто, в науковому середовищі методики оцінки рівня економічної безпеки поділяються на ті, котрі оцінюють рівень економічної безпеки в цілому по підприємству, та ті, які здійснюють оцінку кожної складової економічної безпеки. Однак, враховуючи недостатній рівень розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення на вітчизняних бізнес структурах, доцільним є використання традиційних методик оцінки рівня економічної безпеки. Проаналізувавши існуючі погляди науковців на питання оцінки економічної безпеки підприємств, можна виокремити найпоширеніші з них, а саме: індикаторний, програмно-цільовий та ресурсно-функціональний підходи.

Методика оцінки та аналізу рівня економічної безпеки підприємства	
Традиційні (оцінка ефективності та стабільності функціонування підприємства)	Нетрадиційні (оцінка наявних ризиків, рівня розвитку та ринкової вартості підприємства)
1.Оцінка показників ефективності використання ресурсів та фінансової стійкості підприємства; 2.Розпізнання кризових станів на підприємстві; 3.Розпізнання банкрутства підприємства.	1.Порівняння величини інвестицій підприємства і ресурсів, необхідних для підтримки економічної безпеки; 2.Визначення ринкової вартості та економічної захищеності ресурсів; 3.Оцінка стану ризиків та визначення системних ризиків у його розвитку.

Рис. 1. Систематизація методик оцінювання рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств

**узагальнено авторами на основі [2, с. 32]*

Значна кількість науковців називають ключовим підходом саме індикаторний, зокрема: Бендиков М.А., Сухорукова Т., Шпанковська Н.Г. Сутність даного підходу полягає в порівнянні значень фактичних показників фінансової безпеки підприємства з нормативними (індикаторами), що характеризує фінансову стійкість та платоспроможність суб'єкта господарювання. Значення індикаторів визначаються

окремо для кожного підприємства та залежать від форми власності, виду здійснюваної діяльності, специфіки галузі функціонування та особливостей зовнішнього середовища. Відхилення від граничних значень вказує на загрозу зниження рівня фінансової безпеки підприємства [3, с. 191].

Значення індикаторів зазвичай розраховуються відповідно до: середньогалузевих значень досліджуваних показників; значення показників суб'єктів господарювання, яким належить лідируючі позиції у відповідній галузі; законодавчо визначених нормативних значень обраних індикаторів; запланованих для досягнення підприємством значень показників відповідно до стратегії розвитку.

Науковцями розглядаються різні підходи до визначення множини індикаторів економічної безпеки для сільськогосподарських підприємств. Ключовою передумовою використання показника у якості індикатора економічної безпеки є сприяння реалізації важливих економічних інтересів суб'єкта господарювання. Так, Ковальов Д. й Сухорукова Т. розглядають такі складові економічної безпеки сільськогосподарського підприємства як технологічна, ресурсна та фінансова безпеки, до кожної з яких визначають відповідний набір індикаторів та розмір їх граничних значень [4, с. 80].

Грунтовне дослідження методики оцінювання рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств проведено Т. О. Корнієнком. В основі методики знаходяться індикатори окремої складової безпеки та визначені експертним методом бали. Запропоновано наступний алгоритм оцінки безпеки підприємства: пошук джерел необхідної інформації; групування показників; порівняння фактичних їх значень з граничними; розрахунок бальної системи оцінювання; розрахунок середнього бального значення для окремих складових економічної безпеки підприємства; визначення комплексного показника [5, с. 238].

Основою програмно-цільового підходу (Довбня С. Б., Гічова Н. Ю.) є інтегрування показників для визначення рівня економічної безпеки господарюючого суб'єкта. При використанні даного підходу основна увага зосереджена на визначенні досліджуваних показників та зазначенні методів їх інтегрування [4, с. 80]. Процедура оцінки рівня економічної безпеки при використанні даного підходу має наступний алгоритм: формулювання проблемної ситуації; визначення мети та завдань та розробка програми забезпечення економічної безпеки [6, с. 130].

Зокрема, Забродський В. запропонував проводити оцінку фінансової складової безпеки підприємства на основі інтегрування показників, які визначають рівень економічної безпеки. Для цього застосовуються декілька рівнів інтеграції обраних показників, а також кластерний та багатовимірний методи їх аналізу. Однак, даний підхід є важко застосовуваним у практичній діяльності підприємства, оскільки має високий рівень складності проведення аналізу на основі використання прийомів математичного моделювання. Проте теоретично такий підхід дозволяє отримати найбільш об'єктивні та достовірні результати оцінки фінансової безпеки суб'єкта господарювання [3, с. 192].

Сутність ресурсно-функціонального підходу полягає у оцінці рівня використання ресурсів та визначенні на основі цього ступеню економічної безпеки підприємства. Разом з тим, визначення рівня економічної безпеки підприємства часто прирівнюється до аналізу стану його фінансово-господарської діяльності. Представники ресурсно-функціонального підходу (Штовба С. Д., Олейников Е. А., Реверчук Н. Й.) [4, с. 79] визначають ступінь економічної безпеки за рівнем використання ресурсів підприємства за окремими функціональними складовими. Так, основоположники ресурсно-функціонального підходу (Покропивний С. Ф. та Олейников Е. А.) виокремили наступні складові економічної безпеки підприємства, такі як: фінансова; техніко-технологічна; інформаційна; інтелектуальна та кадрова; політико-правова; екологічна;

силова [7, с. 466-482]. Наступні концепції даного підходу направлені на вирішення дискусійних аспектів стосовно переліку функціональних компонентів економічної безпеки, визначенні оціночних критеріїв компонентів економічної безпеки та методики визначення вагомості кожного з них у загальному інтегральному показнику залежно від специфіки функціонування підприємства. Зокрема, Бурляй О. Л. і Харенко А. О., оцінюючи економічну безпеку агропромислових підприємств, вирізняють ще й енергетичну складову, метою якої є зниження залежності підприємства від енергоносіїв. Крім того, на їх думку, ключовою метою здійснення підприємницької діяльності в агропромисловому секторі є забезпечення енергетичної та продовольчої безпеки на рівні регіонів та держави [9, с. 2105]. Основні функціональні складові сільськогосподарських підприємств представлені на рис. 2.

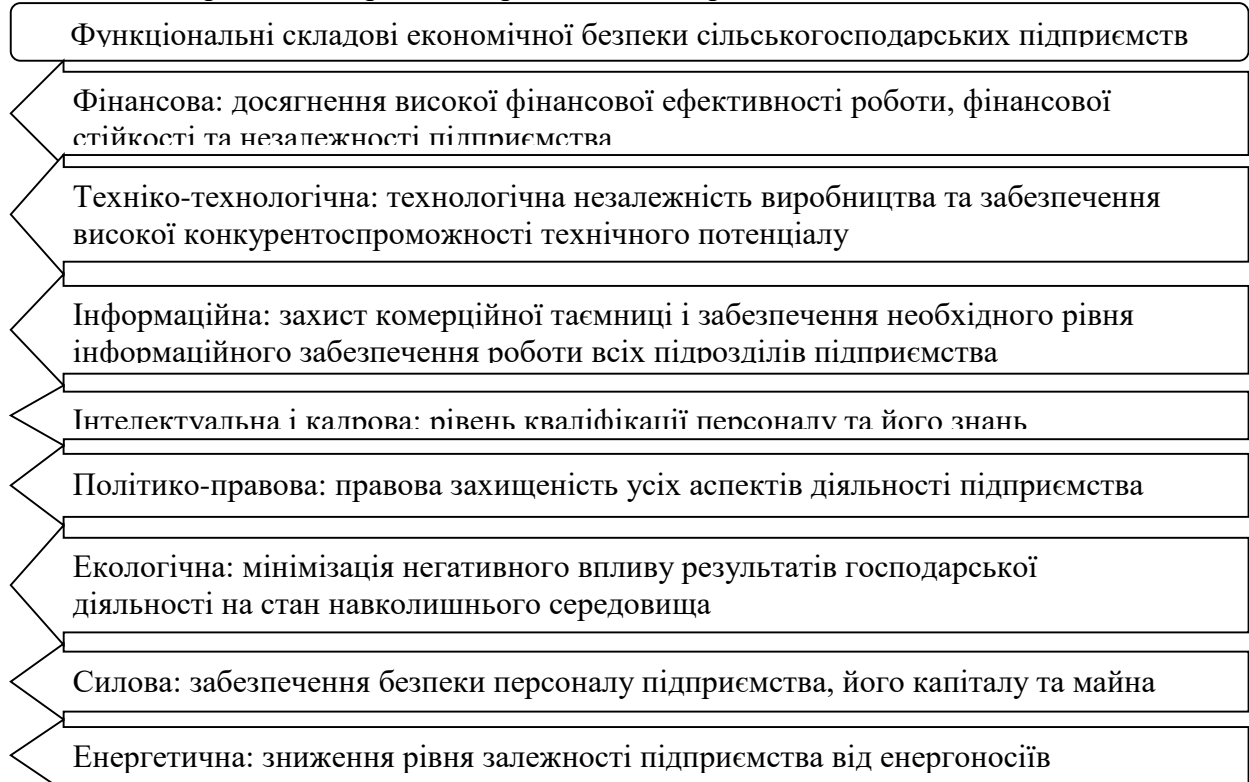

Рис. 2. Сутність функціональних складових економічної безпеки сільськогосподарських підприємств

**узагальнено авторами на основі [9, с. 14; 8, с. 2106]*

Перевагою ресурсно-функціонального підходу є його значно більша точність порівняно з іншими методами оцінки. Однак, застосування ресурсно-функціонального підходу на вітчизняних підприємствах ускладнене певними труднощами, а саме: значною трудомісткістю дослідження через охоплення досить широкого спектру проблем та показників; розпорошеністю поняття економічної безпеки підприємства через прагнення дослідити усі функціональні сфери господарювання; зниженням точності та достовірності оцінки, оскільки інтегрування часткових показників діяльності підприємства не завжди достовірно відображає рівень загальної економічної безпеки підприємства.

Подібним до попереднього підходу є ресурсно-відтворювальний, який розглядає діяльність підприємства з позиції безперервного та довгого процесу поновлення виробництва, а також виробничих відносин у процесі відтворення. Здатність використання даного підходу у рейтинговому оцінюванні за рівнем економічної безпеки на всіх рівнях господарської діяльності надає переваги у застосуванні даного

підходу. Розглядаючи ресурсну складову економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, варто зазначити, що одними з найважливіших ресурсів є земля та природно-кліматичні фактори. Тому, питання захищеності та збереження джерел формування ресурсних переваг є важливим з позиції дослідження ресурсної складової економічної безпеки сільськогосподарських підприємств [9, с. 15].

Висновки. Підсумовуючи проведенне дослідження наявних методик оцінки рівня економічної безпеки підприємств, варто зазначити, що існують певні перешкоди на шляху їх практичного застосування у запропонованому трактуванні (асиметрія інформації, відсутність кваліфікованих кадрів, значні затрати часу на впровадження підходів). Тому, доцільним є побудова методики оцінки для підприємств з урахуванням особливостей їх функціонування. Особливо важливим є окреслення ефективних підходів діагностики рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, як пріоритетної галузі вітчизняної економіки.

Список використаної літератури

1. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] : Офіційний сайт . – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua> ; Derzhavnyi komitet statystyk Ukrainy [Elektronnyi resurs] : Ofitsiyni sait . – Rezhym dostupu : <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Рета М. В. Методичні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства / М. В. Рета, А. О. Іванова // Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Сер. : Технічний прогрес та ефективність виробництва. – 2013. – № 21. – С. 29–37 ; Reta M. V. Metodichni pidkhody do otsinky rivnia finansovoi bezpeky pidpriemstva / M. V. Reta, A. O. Ivanova // Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu "KhPI". Ser. : Tekhnichniy prohres ta efektyvnist vyrobnytstva. – 2013. – № 21. – S. 29–37
3. Воропай В. А. Аналіз методичних підходів оцінки стану і рівня забезпечення системи економічної безпеки підприємства / В. А. Воропай // Культура народів Причорномор'я. – 2013. – № 257. – С. 190–195 ; Voropai V. A. Analiz metodichnykh pidkhodiv otsinky stanu i rivnia zabespechennia systemy ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva / V. A. Voropai // Kultura narodov Prychernomoria. – 2013. – № 257. – S. 190–195
4. Голович Н. М. Методика аналізу та оцінки рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств / Н. М. Голович // Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. – 2013. – Т. 18, Вип. 3(1). – С. 79–83 ; Holovych N. M. Metodyka analizu ta otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky silskohospodarskykh pidpriemstv / N. M. Holovych // Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia : Ekonomika. – 2013. – Т. 18, Vyp. 3(1). – S. 79–83
5. Корженівська Н. Л. Методики індикативного аналізу та експертних оцінок рівня економічної безпеки товаровиробників зерна в умовах ринкової глобалізації / Н. Л. Корженівська // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету : Економічні науки. – 2014. – Вип. 22. – С. 234–241 ; Korzhenivska N. L. Metodyky indykatyvnoho analizu ta ekspertnykh otsinok rivnia ekonomichnoi bezpeky tovarovyrobnykiv zerna v umovakh rynkovoi hlobalizatsii / N. L. Korzhenivska // Zbirnyk naukovykh prats Podilskoho derzhavnogo ahrarno-tekhnichnoho universytetu : Ekonomichni nauky. – 2014. – Vyp. 22. – S. 234–241
6. Чеберяко О. В. Ключові підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства / О. В. Чеберяко, М. А. Кривовяз // Бізнес Інформ. – 2016. – № 5. – С. 128–133 ; Cheberiako O. V. Kliuchovi pidkhody do otsinky rivnia finansovoi bezpeky pidpriemstva / O. V. Cheberiako, M. A. Kryvoviaz // Biznes Inform. – 2016. – № 5. – S. 128–133

7. Економіка підприємства : підруч. / М. Г. Грещак, В. М. Колот, А. П. Наливайко, С. Ф. Покропивний та ін. – 2-ге вид., перероб. та доп. – Київ : КНЕУ, 2001. – 528 с. ; Ekonomika pidpryiemstva : pidruch. / M. H. Hreshchak, V. M. Kolot, A. P. Nalyvaiko, S. F. Pokropuvnyi ta in. – 2-he vyd., pererob. ta dop. – Kyiv : KNEU, 2001. – 528 s.

8. Бурляй О. Л. Моніторинг напрямів підвищення енергетичної безпеки сільського господарства України / О. Л. Бурляй, А. О. Харенко // Економіка: проблеми теорії та практики. - 2011. – Т. 8. Вип. 265. – С. 2104–2115 ; Burliai O. L. Monitorynh napriamiv pidvyshchennia enerhetychnoi bezpeky silskoho hospodarstva Ukrainy / O. L. Burliai, A. O. Kharenko // Ekonomika: problemy teorii ta praktyku. - 2011. – Т. 8. Vyp. 265. – S. 2104–2115

9. Білошкурська Н. В. Особливості функціональної структури економічної безпеки агропромислового підприємства / Н. В. Білошкурська // Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Серія : Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. – 2013. – № 52. – С. 12–16 ; Biloshkurska N. V. Osoblyvosti funktsionalnoi struktury ekonomichnoi bezpeky ahropromyslovoho pidpryiemstva / N. V. Biloshkurska // Visnyk Natsionalnogo tekhnichnogo universytetu "KhPI". Seriiia : Aktualni problemy upravlinnia ta finansovo-hospodarskoi diialnosti pidpryiemstva. – 2013. – № 52. – S. 12–16

Стаття надійшла до редакції 20.10.2016

V. Martinovych, K. Plyhach

ANALYSIS OF EXISTING METHODOLOGICAL APPROACHES OF DIAGNOSIS OF ECONOMIC SECURITY AT AGRICULTURAL ENTERPRISES

The article based on analysis of scientific literature the methodological approaches for diagnosing the level of economic security are systematized. One of the biggest threat for the efficient operation of any enterprise and agriculture in particular is high probability of loss of financial, manufacturing, human, technological and environmental potentials. It causes the deterioration of the financial condition and reduce the competitiveness of the entity.

There was determined the most common views of scientists to assess the economic security of enterprises, such as: traditional and non-traditional approaches. Traditional approaches are implemented by evaluating the effectiveness of the entity and reliability of its operation. Non-traditional approaches assess the level of development of existing risks and the market value of the company.

In addition, there are other approaches, including: indicator, target-oriented and resource-functional. The essence of indicator approach is to compare actual performance values of financial security company with regulations (indicators) that characterizes the financial stability and solvency of the entity.

The basis of the program-oriented approach is the integration of indicators to determine the level of economic security entity. The main focus is on identifying the studied parameters and specifying the methods of integration.

However, this approach is difficult in practice applicable of enterprise, as it has a high level of complexity of the analysis by using the mathematical modeling techniques.

The essence of the resource-functional approach consists in assessing the level of resources and determining on the basis of the degree of economic security. However, determining the level of economic security is often equated with the analysis of its financial and economic activity.

The advantage of resource-functional approach is its higher accuracy than at other methods of assessment. However, using the resource-functional approach by domestic

enterprises is complicated by some difficulties.

Advantages and disadvantages of the approaches and especially their application to agricultural enterprises are considered. There was offered to use suggested methods a whole or their individual components according to the specifics of the company. The importance of establishing effective approaches for diagnosing the level of economic security of farms as a priority sector of the national economy is identified.

Keywords. *economic security of agricultural companies, methods of economic security's evaluation, economic security functional components*

УДК 330.322

Ю. А. Романовська

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ФОНДУ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті проаналізовано використання фінансових ресурсів держави на охорону навколишнього природного середовища. Відповідно до визначених завдань функціонування фондів охорони навколишнього природного середовища наведено етапи створення механізму розвитку фондів. В роботі обґрунтовано функції, які розкривають сутність механізму розвитку фондів охорони навколишнього природного середовища. Визначено переваги реалізації механізму розвитку фондів охорони навколишнього природного середовища та окреслено перспективи його використання на рівні взаємозв'язків суб'єктів господарювання і держави.

Ключові слова: *фонд охорони навколишнього природного середовища, витрати держави, екологізація економіки, механізм розвитку фонду охорони навколишнього природного середовища.*

Актуальність теми дослідження. Сучасний екологічний стан в Україні є кризовим, який сформувався протягом тривалого періоду завдяки нехтуванню об'єктивних законів розвитку і використання природно-ресурсного потенціалу України. У державі відбувалися структурні зміни в економіці, за яких перевага надавалася розвиткові сировинно-видобувних, екологічно найнебезпечніших галузей промисловості.

Створення фондів охорони навколишнього природного середовища вирішує сьогоденні завдання по відновленню втрат, компенсації заподіяної шкоди навколишньому природному середовищу, і також реалізує профілактичні природоохоронні заходи. Відповідні структури формуються виконавчими органами державної влади областей і міст. У зв'язку із цим, визначення особливостей механізму розвитку фондів охорони навколишнього природного середовища та пріоритетних напрямів його розвитку є своєчасним та актуальним.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. У вітчизняних наукових працях проблематика правого забезпечення фонду охорони навколишнього середовища в Україні висвітлена в роботах учених таких, як В. І. Теремецького [12], С. Боголюбова [2], Н. Малишева [7] та інших [10; 5], вони узагальнили напрями нормативно-правового регулювання у сфері охорони довкілля України та сформували пропозиції щодо його удосконалення. Останні дослідження перспектив розвитку екологічної безпеки країни містять ґрунтовну аргументацію важливості створення та розвитку фондів охорони навколишнього природного середовища. Ця теза відображена у роботах таких